

Vägledning för God bebyggd miljö – kulturmiljöaspekterna

*Kulturarhistoriska och estetiska värden tillvaratas och utvecklas
Värdefull bebyggelse identifieras och skyddas*

Vägledning för God bebyggd miljö – kulturmiljöaspekterna

Utgiven av Länsstyrelsen i Skåne län

Författare: Cecilia Lagerfalk Rooth

Beställningsadress:

Länsstyrelsen i Skåne län

Miljöenheten

205 15 Malmö

Tfn: 040-25 20 17

Copyright: Innehållet i denna rapport får gärna citeras eller refereras med uppgivande av källa.

Första upplagan

ISBN: 91-85363-07-3

Layout: Arne Nordius

Printad av Holmbergs AB i Malmö, 300 ex

Bild på sidan 6: Tobias Flygar

Förord

Denna Vägledning för God bebyggd miljö – kulturmiljöaspekterna ingår i en serie publikationer vilka syftar till att underlätta de skånska kommunernas miljömålsarbete. Vägledningen är tänkt att användas av de kommuner som antingen behöver ta fram ett lokalt kunskapsunderlag utifrån de nya nationella miljö kvalitetsmålen eller följa upp de lokala målen med hjälp av indikatorer.

Projektet Vägledning för Skånes kommuner är ett resultat av ett regeringsuppdrag som i korthet handlar om att stödja kommunerna med underlag som kan användas när lokala mål och åtgärder ska formuleras. I uppdraget ingår också att stödja kommunerna i uppföljningen av mål.

Vägledning för God bebyggd miljö – kulturmiljöaspekterna har skrivits av Cecilia Lagerfalk Rooth, Länsstyrelsen i Skåne. Sakinnehållet har granskats av Suzanne Pluntke och Petter Eiring. Projektet har finansierats genom medel från bl.a. det nationella Miljömålsrådet.

Malmö Juni 2004

Introduktion till dig som användare

Genom att läsa följande introduktion får du snabbt en inblick i *vad* denna vägledning kan användas till, *vem* den vänder sig till samt *hur* den kan användas.

Denna vägledning kan användas för att stärka kommunerna i deras arbete med att ta tillvara och utveckla de kulturhistoriska och estetiska värden som den byggda miljön har. Vägledningen kan också användas för uppföljning av lokala mål som handlar om hur de lokala kulturmiljövärdena värnas. Det finns även förslag på konkreta åtgärder. Som läsare väljer du själv vilka delar som ska användas.

Vägledningen vänder sig i första hand till dig som arbetar i en skånsk kommun. Inom kommunen finns många potentiella användare. Oavsett om du arbetar med fysisk planering, miljöskydd, folkhälsa, miljöstrategiska frågor, teknisk försörjning eller är verksam inom något annat område kan du finna ett värde i denna vägledning. Det viktiga är att dina arbetsuppgifter knyter an till kulturmiljöaspekter inom God bebyggd miljö på något sätt.

För att kunna ta fram flertalet av de uppgifter som föreslås i vägledningen samt genomföra analyser av bl.a. det rådande tillståndet i kommunen, bör du ta hjälp av person med antikvarisk kompetens.

Vägledningen är baserad på en konkret metod som steg-för-steg lotsar dig genom arbetet. Längst bak i denna vägledning finns en figur som visar metoden. Det är en fördel om du känner till hur metoden är konstruerad. En utförlig beskrivning finns i vägledningens Huvudbok,

del D. De data som vägledningen hänvisar till finns tillgängliga på Länsstyrelsens webbplats, www.m.lst.se, under fliken "Kartor och planeringsunderlag" och "Planeringsunderlag". Här kan du också finna ytterligare information om projektet.

För dig som planerar att ta fram ett kunskapsunderlag:

➡ Följ Steg 1-5.

För dig som tänker arbeta med uppföljning av mål:

➡ Läs översiktligt igenom Steg 1-5. Studera särskilt förslagen till uppföljning. Gå sedan till Steg 6.

Lycka till!

Innehåll

Förord	2
Introduktion till dig som användare	3
Steg 1 Ge en bakgrund	6
Steg 2 Beskriv tillståndet i kommunen	10
Steg 3 Undersök drivkrafter och påverkan	14
Steg 4 Peka ut åtgärder	21
Steg 5 Sammanfatta resultaten och gå vidare	25
Steg 6 För dig som planerar måluppföljning...	26
Faktaruta	27
Miljökvalitetsmål	31
Delmål för Skåne	31
Figur: Förslag till arbetsmetod	32

Steg I Ge en bakgrund

När du vill ge en bakgrund till *God bebyggd miljö* kan det vara lämpligt att tänka på följande:

Beskriv gärna kortfattat vad kulturmiljöaspekterna i *God bebyggd miljö* handlar om. I nedanstående bakgrund hittar du en kort sammanfattning. I en Faktaruta längst bak hittar du också förklaringar till olika begrepp som förekommer i vägledningen.

I en bakgrund kan det även vara lämpligt att ge en kortfattad introduktion till Skånes och din egen kommuns kulturhistoriska utveckling. Beskriv t.ex. framväxten av kommunen och dess bebyggelse. Vilka näringar har varit betydelsefulla för utvecklingen av kommunen och dess tätorter? Präglas kommunen av en snabb förändringstakt och exploateringstryck eller stängas kommunen med problem till följd av stagnation och utflyttning? Du bör även nämna något om hur kulturmiljöarbetet i kommunen bedrivs. I bakgrunden kan du se hur en sådan översiktlig beskrivning kan se ut. Stadsbyggnadskontoret, eller motsvarande förvaltning med ansvar för samhällsplaneringen i din kommun, bör kunna lämna användbar information.

Det finns särskilda juridiska styrmedel som reglerar skyddet för de kulturhistoriska värdena i den byggda miljön. När det gäller att långsiktigt skydda den värdefulla bebyggelsen handlar det framförallt om plan- och bygglagen, men även miljöbalken samt kulturminneslagen. Det kan vara lämpligt att kommentera dessa lagar i din bakgrund till miljösituationen. Information om hur de olika lagarna kan användas för att skydda bebyggelse hittar du i en Faktaruta längst bak.

Kulturarvet och de kulturhistoriska värdena behandlas även i flera andra miljö kvalitetsmål, se nedanstående bakgrund.

Lathund för Steg I

Bakgrund

Kulturmiljöaspekterna i God bebyggd miljö berör bebyggelse, såväl enskilda byggnader som hela bebyggelsemiljöer, framförallt i städer och tätorter, men även på landsbygden. Förutom byggnader berörs alltså även andra delar av den byggda kulturarvet exempelvis torg och platsbildningar, parker, trädgårdar, gator och broar. Målet omfattar både äldre och nyare bebyggelse. Bebyggelsen kan vara värdefull ur ett nationellt, regionalt eller lokalt perspektiv. Väl tillvaratagna kulturmiljöer är en förutsättning för att kunna skapa en god bebyggd miljö. De utgör en resurs i arbetet med att utveckla attraktiva bostadsmiljöer och för att locka verksamheter till en region. Att de kulturhistoriska värdena i den byggda miljön uppmärksammas och bevaras, som delar av vår historia, är av stor betydelse för människors känsla av tillhörighet och trygghet.

Generellt innebär kulturmiljöaspekterna i God bebyggd miljö att hela den byggda miljöns kulturvärden ska uppmärksammas, tillvaratas och utvecklas. Ett urval av den bebyggelse som är särskilt värdefull ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt ska dessutom vara juridiskt skyddad.

Den byggda kulturarvet har kontinuerligt förändrats. Under andra hälften av 1900-talet var dock förändringstakten särskilt hög och vittgående förändringar och moderniseringar genomfördes i de svenska städerna. Alla större tätorter i Skåne utsattes i regel för omfattande stadsomvandlingar då de äldre stadskärnorna skulle anpassas till nya krav på den byggda miljön och den ökande bilismen. Gatunät slogs sönder och småskalig bebyggelse revs. Stora kulturhistoriska värden gick till spillo samtidigt som trångboddheten och de osanitära bostadsförhållandena byggdes bort. En kraftig utbyggnad av bostadsbebyggelsen skedde i tätorternas utkanter genom 1960- och 70-talens miljonprogram samt några år senare genom de villaområden som anlades. Den alltmer utbyggda infrastrukturen i form av vägar, järnvägar och flygplatser har också bidragit till den urbana expansionen och förändrat

kulturlandskapet. Idag återstår endast en begränsad andel av den äldre bebyggelsen i landet, blott 10 procent av bebyggelsen bedöms vara äldre än 100 år. Så mycket som 85 procent av bebyggelsen beräknas vara uppförd efter 1930.

I Skånes kommuner råder olika förutsättningar för att ta tillvara och utveckla den byggda miljöns kulturhistoriska och estetiska värden. Vissa kommuner arbetar aktivt med dessa frågor medan andra behandlar dem mer slumpmässigt. Generellt kan konstateras att tillgången till relevant kunskap och kompetens är otillräcklig på flera nivåer i samhället. Även tillgången till aktuella och ändamålsenliga planeringsunderlag för bevarande av kulturhistoriska och estetiska värden är knapp. Gällande regelverk för att långsiktigt skydda den värdefulla bebyggelsen nyttjas sällan, varför endast en obetydlig andel av det byggda kulturarvet i Skåne är juridiskt skyddat. Förutsättningarna för att värna den byggda miljön påverkas även av att vissa delar av länet kännetecknas av hög förändringstakt och starkt exploateringsstryck, samtidigt som stagnation och avfolkning präglar andra områden. Strukturuomvandlingar inom bland annat jordbruk, föreningsliv, näringsliv och offentlig sektor har också påverkat möjligheterna att bevara och utveckla de skånska kulturmiljöerna.

Kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena utgör ett av fem grundläggande värden som bildat utgångspunkt för de miljö kvalitetsmål som riksdagen antagit. Kulturmiljöaspekter ingår i följande mål förutom God bebyggd miljö: Frisk luft, Bara naturlig försurning, Levande sjöar och vattendrag, Hav i balans samt levande kust och skärgård, Myllrande våtmarker, Levande skogar och Ett rikt odlingslandskap.

Ytterligare allmän information

Boverkets fördjupade utvärderingar av delmål 1 och delmål 2 ger en bra beskrivning av det aktuella tillståndet och möjligheterna att uppnå delmålen (se R14:1 och R14:2).

Riksantikvarieämbetet gav ut rapporten *Kulturarvet och miljön* inför beslutet om vilka delmål som skulle bli ledande för miljömålsarbetet. Rapporten beskriver viktiga kulturmiljöaspekter för olika miljö kvalitetsmål (se R14:3). Riksantikvarieämbetet har också genomfört en fördjupad utvärdering av miljömålsarbetet för de kulturhistoriska värdena i den byggda miljön. Där redogörs för förutsättningarna att uppnå de miljömål som rör kulturvärden i byggnader och bebyggelsemiljöer (se R14:4).

Länsstyrelsen i Skåne län har tagit fram ett nytt regionalt kulturmiljöprogram, (se R14:5). I samband med arbetet med det nya regionala kulturmiljöprogrammet har också en skrift om 99 skånska kulturmiljöer tagits fram där Skånes kommuner själva valt ut och presenterat tre miljöer per kommun (se R14:6).

För ytterligare fördjupning om den byggda miljöns framväxt finns bl.a.

följande böcker:

Bygga skånska städer: aspekter på stadsarkitektur efter 1850. Sydsvenska Dagbladets Årsbok 1976.

Den moderna staden tar form. Arkitektur och debatt 1910-1935 av Eva Eriksson (2001). Boken kan beställas från förlaget Ordfront, webbplats www.ordfront.se eller telefon 08 – 462 44 00.

Svensk stad, del 1 och 2 av Gregor Paulsson (1950, 1953).

Den stora stadsomvandlingen. Erfarenheter från ett kulturmord av Bengt O.H. Johansson (1997).

Kontaktpersoner

Miljömålsansvarig myndighet är Boverket. Se www.boverket.se.

Riksantikvarieämbetet är ansvarig myndighet när det gäller de kulturhistoriska aspekterna i samtliga miljö kvalitetsmål. Se www.raa.se.

Länsstyrelsen kan ge stöd i frågor som rör God bebyggd miljö. Kontakta miljömålsstödet Johanna Pivén för övergripande frågor, telefon 040/044-25 21 36. Kontakta Suzanne Pluntke för frågor som rör kulturhistoriska värden, telefon 040/044-25 20 43.

Regionmuseet kan svara på frågor om det byggda kulturarvet: Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne, Kristianstad telefon 044-13 52 45, Lund 046-15 80 50.

Vissa kommuner har tillgång till stadsantikvarie/kommunantikvarie som kan svara på frågor. Dessa finns i Malmö, Lund, Landskrona, Helsingborg och Höganäs kommuner. Det kanske även finns ett lokalt museum i din kommun. De har ofta kunskap om och kan svara på frågor som rör bebyggelsen i kommunen.

Steg 2 Beskriv tillståndet inom kommunen

När du beskriver det lokala tillståndet för det byggda kulturarvet och hur de kulturhistoriska värdena uppmärksammas bör du utgå från de tre aspekter som anges i lathunden nedan. Även andra aspekter kan vara användbara för att beskriva tillståndet. De som redovisas nedan berör de vanligaste hoten mot det byggda kulturarvet. Se följande som ett tips i ditt arbete:

Tillgången på data och underlagsmaterial för att beskriva tillståndet i kommunen varierar. Ibland kanske det räcker med att ge en mer översiktlig och allmän beskrivning av tillståndet.

Den första aspekten, *byggnader och bebyggelsemiljöer utarmas genom rivningar*, handlar om hur bebyggelsens kulturhistoriska värden går förlorade då befintliga byggnader försvinner genom rivningar. Rivningar av värdefull bebyggelse tror många hörde till de stora stadsomvandlingarnas tid. Den värsta rivningsvågen är troligen över men fortfarande rivs delar av det byggda kulturarvet. I områden som kännetecknas av stagnation och utflyttning rivs ofta bostadsbebyggelse för att minska uthyrningssvårigheterna och därmed förbättra den belastade kommunala ekonomin. I andra fall rivs kanske bebyggelse för att ge utrymme åt vår tids nya krav på verksamheter och anläggningar. Det är inte bara drastiska åtgärder som rivningar som påverkar den byggda miljöns kulturvärden. Den andra aspekten, *successiv förvanskning av bebyggelsens värden genom okända ombyggnader och ovarsam förvaltning*, tar upp det kanske främsta hotet mot det byggda

kulturarvet. De kulturhistoriska värdena riskerar att suddas ut och så småningom helt försvinna genom olämpliga förändringar och bristfälligt förvaltning av befintlig bebyggelse. Det kan t.ex. handla om åtgärder som utbyten av fönster, inglasning av balkonger eller byte av tak- och fasadmateriäl.

Övergivnen bebyggelse hotas genom avsaknad av underhåll utgör den tredje aspekten. Som en följd av t.ex. ekonomisk tillbakagång eller omvälvande struktúromvandlingar förändras många gånger förutsättningar för att bedriva ett kontinuerligt underhåll av befintlig bebyggelsen. Det gäller såväl övertalig bostadsbebyggelse som överloppsbyggnader inom jordbruket som stora industri- eller försvarsanläggningar som övergetts och står tomma. De ekonomiska förutsättningar för att underhålla bebyggelsen försvinner och den övergivna bebyggelsen lämnas därmed att förfalla. Lämnas bebyggelsen utan underhåll under längre tid, vilket ibland även sker avsiktligt, finns stor risk att den så småningom blir aktuell för rivning.

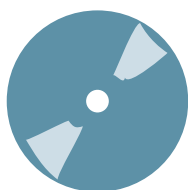
Efter att du har beskrivit de lokala förhållandena är det dags att dra vissa slutsatser. Oavsett om du har gjort en detaljerad eller mer översiktlig beskrivning bör du kunna peka ut vilken eller vilka aspekter som är angelägna i kommunen.

Lathund för Steg 2

Tillståndet

När du beskriver förhållandena i din kommun kan nedanstående vara en utgångspunkt:

1. Byggnader och bebyggelsemiljöer utarmas genom rivningar
2. Successiv förvanskning av bebyggelsens värden genom okänsliga ombyggnader och ovarsam förvaltning
3. Övergivnen bebyggelse hotas genom avsaknad av underhåll

Uppgifter

Följande uppgifter kan vara användbara när du ska beskriva det lokala tillståndet:

1. Du kan börja ditt arbete med att redovisa vilka miljöer i kommunen som utpekats som kulturhistoriskt värdefulla och varför. Uppgifter om värdefulla kulturmiljöer bör du hitta i olika planeringsunderlag för kommunen som t.ex. kulturmiljöprogram och inventeringar. Kanske finns de även beskrivna i en aktuell översiktsplan. Användbart underlagsmaterial finner du på stadsbyggnadskontoret eller motsvarande förvaltning med ansvar för samhällsplaneringen i din kommun. Till din hjälp kan du även använda det regionala kulturmiljöprogrammet som beskriver ett antal kulturmiljöer inom din kommun och som även ger en allmän kulturhistorisk översikt av länet, (se R14:5). Du kan också undersöka om det finns områden av riksintresse för kulturmiljövården i kommunen samt om det finns några enskilda eller statliga byggnadsminnen. Om du har tillgång till GIS-programvara finns kartdata över riksintressen (se R14:7). Uppgifter om byggnadsminnen i din kommun finns på R14:18.

För att få en uppfattning om i vilken utsträckning den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen är hotad genom rivning och i vilken utsträckning rivningar utförts finns fler olika tillvägagångssätt. Du kan be stadsarkitekten och/eller antikvarien att göra en muntlig bedömning av det aktuella läget i kommunen. Har du möjlighet att göra en djupare analys kan du undersöka om eventuella hotbilder för den befintliga bebyggelsen finns beskrivna i olika planeringsunderlag. Därigenom kan du få en uppfattning om det finns byggnader och bebyggelsemiljöer i kommunen som är rivningshotade. När det gäller uppgifter om givna rivningslov eller rivna byggnader i kommunen bör dessa lämpligen kunna samlas in via kommunens byggnadsnämnd. Ange hur många byggnader som rivits i kommunen fördelade på olika byggnadstyper och bebyggelsens ålder. Genom Boverkets årliga bostadsmarknadsenkät kan du inhämta uppgifter om den förväntade utvecklingen på bostadsmarknaden i kommunen och förväntade rivningar (se R14:8). Dessa uppgifter bör även finnas sammanställda i din kommun.

2. Se ovanstående punkt för att hitta uppgifter om vilken kulturhistoriskt värdefull bebyggelse som finns i kommunen samt vilka kulturmiljöer som kan vara hotade och på vilket sätt. Sannolikt finns inga uppgifter sammanställda i kommunen om hur okända ombyggnader successivt förvanskat bebyggelsens kulturhistoriska och estetiska värden. Någon övergripande undersökning på nationell nivå har inte heller genomförts. Fyra antikvarier och arkitekter har på privat initiativ genomfört den s.k. Operation Kungsörn med avsikt att presentera en användbar och relativt enkel metod för att följa upp förändringarna av stadsmiljön. Den redovisas i rapporten Malmö – den halverade staden. Se R14:9 samt Faktaruta längst bak.

3. Uppgifter om hur utvecklingen för kommunen samt den befintliga bebyggelsen ser ut finner du på stadsbyggnadskontoret eller motsvarande förvaltning med ansvar för samhällsplaneringen i din kommun. Se ovanstående punkt 1 var du hittar uppgifter för att beskriva vilka kulturhistoriska värden som finns i kommunen och som eventuellt är hotade antingen genom rivning, förvanskning eller uteblivet underhåll.

Uppföljning

I dagsläget finns ingen indikator för att på kommunal nivå följa upp mål som handlar om tillståndet. Dataunderlag för uppföljning av tillståndet enligt de aspekter som redovisats ovan bör dock finnas i din kommun. Det pågår ett kontinuerligt arbete med att förbättra indikatorerna. Innan du bestämmer dig för hur de lokala målen ska följas upp bör du undersöka vilka indikatorer som är aktuella just nu. Se Miljömålsrådets webbplats: www.miljomal.nu.

Steg 3 Undersök drivkrafter och påverkan

När du har beskrivit tillståndet för det byggda kulturarvet i din kommun är det dags att undersöka vilka drivkrafter och orsaker som ligger bakom den aktuella situationen. I lathunden nedan finns tre konkreta förslag till aspekter som kan vara relevanta att beskriva. Dessutom finns två allmänna aspekter som påverkar möjligheterna att bevara och utveckla kulturmiljön. Eftersom aspekterna är ganska omfattande bör du i första hand inrikta dig på de tre första. Följande kan ge dig några tips och förtydliganden:

För de flesta aspekterna finns någon form av data eller underlagsmaterial tillgängligt. I flera fall finns kanske inte uppgifterna sammanställda, utan du behöver kontakta berörd förvaltning inom kommunen för att få hjälp med detta. För andra aspekter kanske befintliga uppgifter på ett indirekt sätt kan ge en översiktlig bild av drivkrafterna och orsakerna. Detta är sannolikt fallet när det gäller underlag för att beskriva hur kommunens olika förvaltningar samverkar i planeringsprocessen.

I nedanstående lista över drivkrafter och orsaker finns en viktig aspekt som inte har tagits med och den gäller otillräckliga ekonomiska resurser och styrmedel. Förbättrade ekonomiska styrmedel behövs på flera håll i samhället för att öka förutsättningarna för att kunna värna den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen. Kompetens- och resursbrist brukar anges som vanliga orsaker till att kulturvärdena endast i begränsad utsträckning är uppmärksammade och skyddade i

kommunerna. Staten bör därför utreda möjligheterna att bl.a. ge stöd till mindre och resurssvaga kommuner för att öka deras möjligheter att ta fram ändamålsenliga planeringsunderlag som t.ex. program för tillvaratagande av kulturhistoriska och estetiska värden.

Den första aspekten, *Otillräcklig kunskap om kulturmiljöfrågor*, handlar om en av de grundläggande förutsättningarna för att det byggda kulturarvets värden ska kunna uppmärksammas, tas tillvara och utvecklas. Bland såväl allmänhet, fastighetsägare och förvaltare som tjänstemän och beslutsfattare i kommunen finns ofta ett stort intresse för kulturmiljöfrågor. Däremot saknas tillräcklig kunskap och kompetens om hur de kulturhistoriska värdena ska vårdas och säkerställas. För att på ett tillfredställande sätt kunna identifiera och beskriva den värdefulla bebyggelsens kvaliteter och veta hur gällande regelverk lämpligast kan användas för att juridiskt säkerställa de kulturhistoriska värdena behöver kunskapen i många kommuner förbättras. Vidare är kunskapen och förståelsen för bebyggelsens kulturvärden, hur dessa bör underhållas och kan förändras, otillräcklig bland förvaltare, fastighetsägare och allmänhet. Även hos byggföretag är kunskaperna begränsade när det gäller bebyggelsens kulturhistoriska värden och vilka material och tekniker som är bäst lämpade för olika epokers byggnader.

Den andra aspekten, *inaktuella och föråldrade program/inventeringar*, hänger samman med både delmål 1 och delmål 2 för God bebyggd miljö. I de allra flesta kommuner finns någon form av program eller inventering där den värdefulla bebyggelsen är identifierad. En stor del av planeringsunderlaget är dock föråldrat och ofullständigt. Många gånger är materialet begränsat till regelrätta inventeringar som i korta ordalag redovisar den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen utan att närmare beskriva dess värden och vad som bör skyddas. För en stor del av det byggda kulturarvet som t.ex. bebyggelse på landsbygden, industrimiljöer och det senare 1900-talets bebyggelse saknas i allmänhet underlagsmaterial. Förutom inventeringar bör kommunen i någon form redovisa sina ställningstaganden vad gäller det byggda kulturarvet. De kulturmiljöprogram som finns innehåller i begränsad utsträckning strategier för hur de lokala kulturmiljöerna ska tillvaratas och utvecklas eller hur kommunen avser arbeta vidare med dessa frågor. I få kommuner finns särskilda program som uppmärksammar de estetiska och arkitektoniska värdena. Även andra dokument än ett kulturmiljöprogram kan uppfylla miljömålskravet på program och strategier för tillvaratagande av kulturhistoriska och estetiska värden. I vissa kommuner finns de kulturhistoriska och estetiska aspekterna inarbetade i översiktsplanen. För att utgöra ett ändamålsenligt dokument ska dock vissa kriterier vara uppfyllda, se *kulturmiljöprogram* i Faktaruta längst bak.

Den tredje aspekten – *Otillräckligt skydd av värdefull bebyggelse* – handlar om hur kommunerna hittills utnyttjat möjligheterna att

juridiskt säkerställa den värdefulla bebyggelsen, genom plan- och bygglagen (se Faktaruta längst bak). Detaljplaner upprättas väsentligen i samband med exploateringar eller större förändringar. Få detaljplaner upprättas med det huvudsakliga syftet att säkerställa kulturhistoriska värden (se R14:10). Vid upprättandet av nya planer i exploateringssyfte tas sällan tillräcklig hänsyn till den närliggande och berörda bebyggelsens värden.

Den fjärde aspekten, *bristande helhetssyn och sektorssamverkan i planeringsprocessen*, handlar om synen på hur den byggda miljön förvaltas i kommunerna, vilket påverkar tillvaratagandet av kulturhistoriska och estetiska värden. Planeringsarbetet måste utvecklas så att det karakteriseras av en helhetssyn på miljön. Det innebär att kommunernas arbete med översiktlig planering, fördjupad planering, framtagande av olika planeringsunderlag eller program ska ske i samverkan mellan olika sektorsintressen. Samtidigt behövs också en ökad samverkan mellan kommunens förvaltningar, privata aktörer, ideella organisationer och allmänheten. Bristande sektorssamverkan kan i vissa kommuner medföra att antikvarier som är placerade på kulturförvaltningen istället för på t.ex. stadsbyggnadskontoret inte har en naturlig roll i planeringsprocessen eller att estetisk kompetens inte anlitas när olika gestaltungsåtgärder i den fysiska miljön vidtas inom andra förvaltningar.

Den femte aspekten, *strukturomvandlingar och regional obalans*, ger en samlad bild av de övergripande drivkrafterna som påverkar förutsättningar att tillvarata den byggda miljöns kulturhistoriska och estetiska värden. Framförallt sydvästra Skåne präglas av stark tillväxt med högt förändrings- och exploateringstryck, medan andra delar av länet präglas av stagnation och avfolkning. Det höga exploateringstrycket innebär en ökad risk för att snabba förändringar genomförs i den byggda miljön utan att tillräcklig hänsyn tas till befintliga värden. Det gäller t.ex. i de alltmer exploaterade delarna av Skåne där omfattande infrastruktursatsningar tar stora områden i anspråk och riskerar att slå sönder historiska strukturer och sammanhang. Även mer begränsade exploateringar kan ha en negativ inverkan på den befintliga miljön. I de områden som präglas av ekonomisk tillbakagång eller påtagliga strukturomvandlingar inom jordbruksnäring, näringsliv, föreningsliv och offentlig sektor gäller andra hot för det byggda kulturarvet. Detta kan medföra att bebyggelse överges och värdefulla byggnader, både bostadsbebyggelse, jordbrukets ekonomibyggnader och andra verksamhetslokaler, står oanvända utan underhåll.

När du undersökt drivkrafterna bör du kunna peka ut vilka aspekter som är relevanta för just din kommun. Ta med dessa aspekter till den prioritering som du behöver göra senare.

Lathund för Steg 3

Drivkrafter och påverkan

Följande drivkrafter kan vara relevanta att ta upp i din kommun:

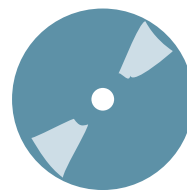
1. Otillräcklig kunskap om kulturmiljöfrågor
2. Inaktuella och föråldrade program/inventeringar
3. Otillräckligt skydd av värdefull bebyggelse

Dessutom finns två ytterligare drivkrafter som du kan behandla om de känns särskilt betydelsefulla för situationen i din kommun:

4. Bristande helhetssyn och sektorssamverkan i planeringsprocessen
5. Struktuumvandlingar och regional obalans

Uppgifter

1. Kontakta stadsbyggnadskontoret eller motsvarande förvaltning, och eventuellt kulturförvaltningen, för att få information om tillgången till olika kompetenser i kommunen. I vilken utsträckning har din kommun tillgång till antikvarisk kompetens? Med antikvarisk kompetens avses här en person med relevant utbildning och vars tjänst omfattar minst 20 procent av en heltidstjänst. I arbetsuppgifterna ska ingå att ta fram planeringsunderlag och att aktivt delta i planeringsprocessen. Den antikvariska tjänsten kan finnas inom den kommunala förvaltningen eller köpas in från t.ex. ett länsmuseum eller konsultfirma. Undersök gärna vilken kulturhistorisk kompetens som i övrigt finns i den kommunala förvaltningen samt i vilken utsträckning kommunen har tillgång till stadsarkitekt. Kunskap om det byggda kulturarvet behöver inte bara finnas i den kommunala förvaltningen utan förutsättningen för att kulturvärden ska tillgodoses kräver även medvetna fastighetsägare, förvaltare och allmänhet. Hur arbetar kommunen för att sprida information och kunskap om den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen till dessa grupper? Har några särskilda informationsinsatser genomförts? För att uppmärksamma och stödja bevarandet av kulturvärden har vissa kommuner inrättat bidrag till vård av äldre bebyggelse och/eller kulturmiljöpris. Finns sådana bidrag eller pris i din kommun?
2. Du kan börja ditt arbete med att undersöka vilket underlagsmaterial som finns om de lokala kulturhistoriska och estetiska värdena på ditt

stadsbyggnadskontor. Hur stor andel av bebyggelsen är inventerad? Finns något program som presenterar kommunens strategier och viljeriktning när det gäller tillvaratagande och säkerställande av kulturhistoriska och/eller estetiska värden? Hur används det befintliga materialet i det dagliga arbetet med plan- och bygglovsfrågor? Ta hjälp av kommunens byggnadsantikvarie eller stadsbyggnadskontor för att få hjälp med att bedöma materialets status. I rapporten *Kulturmiljöarbete i skånska kommuner* redogör Länsstyrelsen i Skåne för hur ansvarsfördelningen för kulturmiljöfrågorna ser ut i samhället, hur de skånska kommunerna hanterar kulturmiljön samt kommunernas tillgång till kompetens och program för tillvaratagande av kulturhistoriska värden (se R14:11). Observera att sammanställningen över befintliga program, inventeringar samt tillgången till kompetens genomfördes 2001. Sedan dess kan nytt material ha tagits fram i din kommun och förändringar ha skett när det gäller tillgången till antikvarisk kompetens och/eller stadsarkitekt.

3. Det finns sannolikt inga uppgifter sammanställda om hur stor andel av kommunens kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse som är juridiskt skyddad. För att kunna avgöra hur stor andel av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen som skyddas genom detaljplaner eller områdesbestämmelser måste en genomgång av befintliga planer göras. Låt en antikvarie eller en planhandläggare gå igenom samtliga detaljplaner och områdesbestämmelser med skyddsbestämmelser eller rivningsförbud för att se hur många kulturhistoriskt värdefulla byggnader som är juridiskt skyddade. Bild 1 visar ett exempel på hur en inventering av skyddad bebyggelse kan se ut. Ett rivningsförbud bör vara kompletterat med någon form av reglering för vad kommunen avser skydda, se Faktaruta längst bak. Har kommunen tillgång till ett aktuellt och ändamålsenligt planeringsunderlag där den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen finns identifierad, kan antalet skyddade byggnader sättas i relation till den totala mängden skyddsvärd bebyggelse. På så sätt kan du få uppgifter om hur stor andel av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen som är långsiktigt skyddad. Finns det inget underlagsmaterial att relatera antalet skyddade byggnader till, får du redovisa hur många byggnader som är skyddade med en kommentar från en antikvarie. Antikvarien bör göra en översiktlig bedömning av hur kommunen arbetat med att skydda bebyggelsen och om antalet skyddade byggnader kan anses vara tillfredställande eller om mycket arbete fortfarande återstår.
4. Du kan kontakta stadsbyggnadskontoret eller motsvarande förvaltning för att få reda på hur den fysiska planeringen går till i din kommun. Kanske befinner sig kommunen mitt i arbetet med att ta fram en ny översiktsplan eller har kommunen nyligen avslutat arbetet med den nya planen? Vilka olika sektorsintressen samverkade i processen och hur engagerades övriga aktörer såsom ideella organisationer och allmänhet? Hur samverkar kommunens förvaltningar vid framttagandet av olika program som t.ex. miljöprogram, program för grönska- och

Planer, gällande eller under arbete, inom riksintresseområdet "Lunds stads kärna", bedömda ur ett bevaringsperspektiv. Dessutom har byggnader med åsatt rivningsförbud markerats.

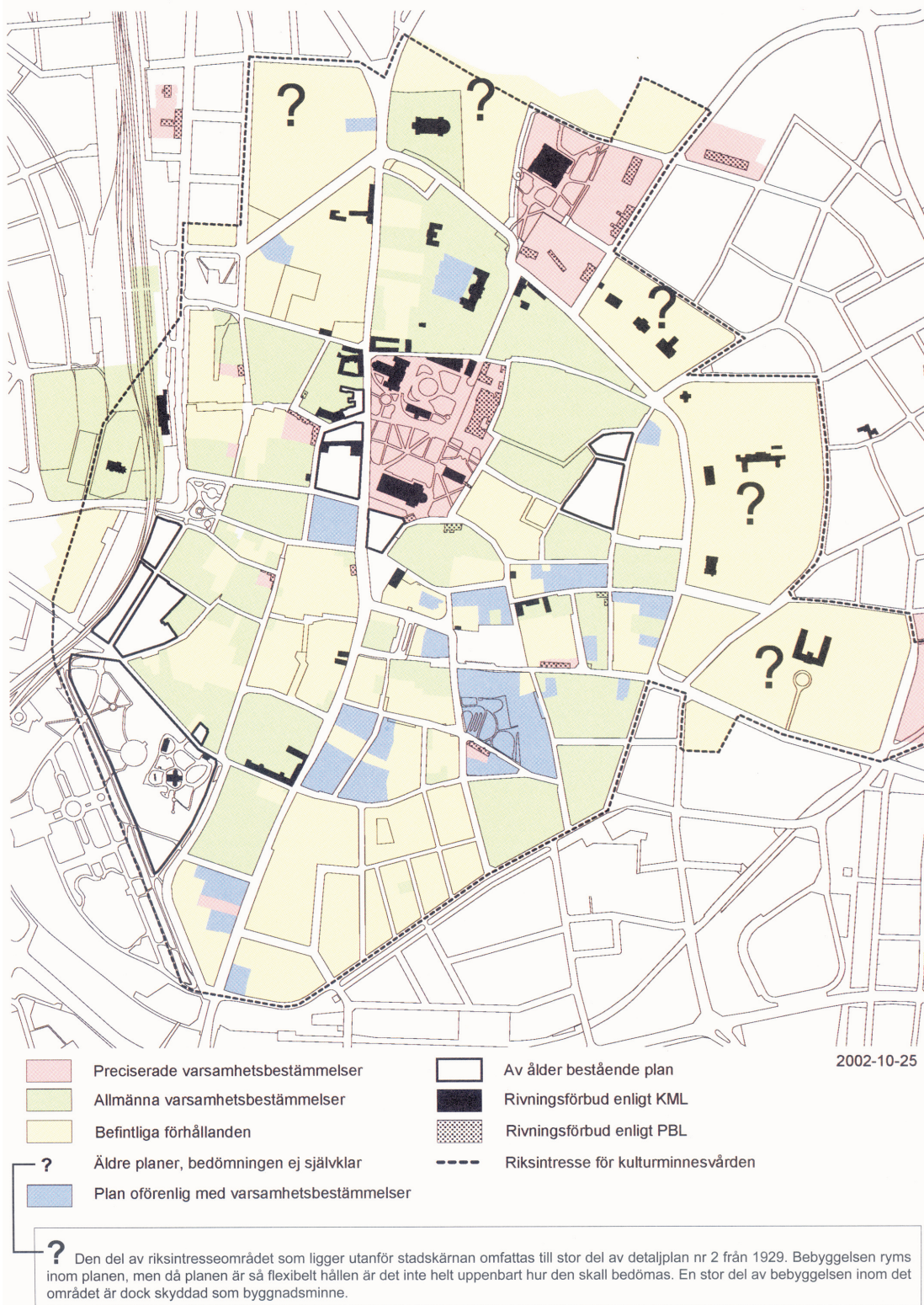

Bild 1. Kartan visar riksintresseområdet "Lunds stads kärna". Planerna är bedömda ur ett bevarande-perspektiv. Dessutom har planer med åsatt rivningsförbud markerats. Källa: Stadsbyggnadskontoret. (2004). *Värna och vinna staden. Fördjupning av översiktsplanen för staden Lund.* Lunds kommun.

vattenområden eller våtmarksprogram? Hur knyts kulturhistorisk och estetisk kompetens till planeringsprocessen och vid vilka tillfällen?

5. Kommunens stadsbyggnadskontor eller motsvarande har uppgifter om tillståndet i din kommun. I en aktuell översiktsplan bör du kunna hitta uppgifter som beskriver förväntade utvecklingsriktningar i kommunen vad avser den byggda miljön, sysselsättning, befolkning, behov av kommunal service m.m. Gäller olika förutsättningar för skilda delar av kommunen? Vilka tänkbara hotbilder finns för den byggda miljön? I länet råder olika förutsättningar för att bevara och utveckla det byggda kulturarvet. För vilken situation som än gäller krävs framförhållning och tydliga ställningstaganden för hur den byggda miljön ska värnas.

Uppföljning

I dagsläget finns ingen godkänd indikator i det nationella uppföljningssystemet som kan användas för att följa upp mål som rör drivkrafter och påverkan. En indikator som planeras att sättas i bruk är ”antal kommunala rivningsförbud”. Boverket är ansvarig för denna indikator och du bör kunna hitta mer information på Miljömålsrådets webbplats framöver. Det pågår överhuvudtaget ett kontinuerligt arbete med att förbättra indikatorerna. Innan du bestämmer dig för hur de lokala målen ska följas upp bör du undersöka vilka indikatorer som är aktuella just nu. Se Miljömålsrådets webbplats: www.miljomal.nu.

Steg 4 Peka ut åtgärder

I det fjärde steget pekar du ut vilka åtgärder som kan genomföras på lokal nivå. Listan i lathunden innehåller ett antal förslag på konkreta åtgärder. Följande kan ge dig vägledning i arbetet:

De skånska kommunerna har en mycket viktig roll i arbetet med att tillgodose kulturmiljöaspekterna i God bebyggd miljö så att målet kan uppfyllas. Planläggningen av mark, vatten och byggande är enligt plan- och bygglagen i huvudsak kommunernas ansvar, skyldighet och rättighet.

I lathunden nedan presenteras de huvudsakliga åtgärderna som fordras på lokal nivå för att ta tillvara och utveckla det byggda kulturarvet. I första hand behövs ökad kunskap och kännedom om kulturhistoriska och estetiska värden. Befintliga program och inventeringar bör ses över och eventuellt revideras. Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen behöver även juridiskt säkerställas i större utsträckning än tidigare samtidigt som den kommunala planläggningen bör förbättras och informationsinsatserna till olika grupper av aktörer utökas.

Flera av åtgärderna är hämtade från Skånes miljömål och miljöhandlingsprogram. Dessa åtgärder är markerade med en stjärna (*).

Somtidigare framhållits finns kopplingar mellan kulturmiljöaspekterna i God bebyggd miljö och ett antal andra miljö kvalitetsmål. Flera viktiga åtgärder som berör den byggda miljön tas upp under andra områden. I listan nedan anges vilka dessa åtgärder är.

Åtgärderna 1 och 2 handlar om att förbättra kommunens tillgång till antikvarisk kompetens och stadsarkitekt. Det finns olika sätt att tillgodose behovet av antikvarie som t.ex. att dela en antikvarie med

fler kommuner, upprätta avtal med ett regionalt museum eller köpa in tjänsten från en konsultfirma (se punkt 1 under uppgifter om drivkrafter och påverkan). Även kompetens i form av stadsarkitekt, övriga arkitekter, planerare och landskapsarkitekter kan delas med andra kommuner.

När det gäller åtgärd 3 kan det vara svårt att avgöra vilka krav som lämpligen kan ställas på materialet när det gäller att revidera eller upprätta nya program och inventeringar. Se Faktaruta längst bak för att få klarhet om innebörden i begrepp som identifierad, inventering och kulturmiljöprogram.

Lathund för Steg 4

Åtgärder

När du pekar ut lämpliga åtgärder kan följande vara en utgångspunkt. De aktuella åtgärderna är uppdelade efter olika områden:

Ökad tillgång till kompetens

1. Tillgodose kommunens behov av kommun- eller stadsantikvarie.*
2. Tillgodose kommunens behov av stadsarkitekt.*

Förslag till kunskapshöjande åtgärder för andra aktörer, se nedan under rubriken *minskad rivning och förvanskning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse*.

Aktualisering och komplettering av befintliga program och inventeringar

3. Revidera de kulturmiljöprogram och inventeringar som är inaktuella, föråldrade eller på annat sätt otillräckliga. Ta fram nya planeringsunderlag vid behov.
4. Om det redan finns ett särskilt program för hur de estetiska och arkitektoniska värdena ska tillvaratas och utvecklas, gör en översyn för att bedöma dess giltighet och eventuella behov av kompletteringar. Revidera om nödvändigt. Om program saknas, upprätta ett sådant.
5. Ställningstaganden som redovisas i lokala program för att bevara de kulturhistoriska och estetiska värdena i kommunen ska löpande inarbetas i översikts- och detaljplaner.*
6. Arbeta medvetet för en ökad helhetssyn i planeringsfrågor och för att förbättra samverkan mellan olika sektorer i den kommunala förvaltningen.

Långsiktigt skydd av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen

7. Säkerställ värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöerna genom

detaljplaner eller områdesbestämmelser med korrekt utformade skydds- och varsamhetsbestämmelser.

8. Inför rivnings- och bygglovsplikt för byggnader som används inom fiske, jord- och skogsbruk i kulturhistoriskt värdefulla områden med hjälp av detaljplaner eller områdesbestämmelser.*

Minskad rivning och förvanskning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

9. Följ bestämmelserna i de upprättade planerna.

10. Använd aktuellt planeringsunderlag som program och inventeringar i det dagliga arbetet med plan- och byggfrågor. Gäller både lokalt och regionalt material.

11. Öka samarbetet och informationsinsatserna om kulturmiljö, arkitektur och estetik till allmänheten tillsammans med de regionala museerna, Länsstyrelsen, hembygdsrörelsen, Svenska kyrkan och Sveriges arkitekter.*

12. Öka informationsinsatserna om vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse riktad till fastighetsägare och byggföretag tillsammans med Länsstyrelsen och de regionala museerna.*

13. Främja användningen av byggmaterial med lokal och regional karaktär.* Uppmuntra även användningen av lokalt producerat material.

Förutom dessa åtgärder finns ytterligare förslag som faller in under andra miljökvalitetsmål. Till dessa hör t.ex.:

Vid exploatering av värdefulla natur- och kulturmiljöer bör krav ställas på kompensationsåtgärder. Kommunen bör vara restriktiv vid strand-skyddsdispenser.* (Ett rikt odlingslandskap)

Beskriv jordbrukets byggda, anlagda och odlade kulturarv i kommunens kulturmiljöprogram eller bevarandeprogram. Ange hur dessa värden ska bevaras och brukas.* (Ett rikt odlingslandskap)

Tillämpa en restriktiv hållning så att ålabodar och andra ekonomibyggnader på kusten som uppförts för fiskets behov inte används för andra ändamål än fiske. Ställ krav vid prövning av nödvändiga förändringar så att de kulturhistoriska värdena inte minskas.* (Hav i balans samt levande kust och skärgård)

Upprätta bevarandeariktade detaljplaner för kustens kulturarv.* (Hav i balans samt levande kust och skärgård)

Tips för ytterligare åtgärdsidéer

Miljöprogram för Malmö stad 2003-2008. Se R14:12.

Hållbar utveckling i Lund – mål och strategier 2003 – 2007. Remissversion från 2002. Underlagsrapport till God bebyggd miljö. Se R14:13.

Uppföljning

I dagsläget finns ingen godkänd indikator för att på kommunal nivå följa upp åtgärds mål. Det pågår ett kontinuerligt arbete med att förbättra indikatorerna. Innan du bestämmer dig för hur de lokala målen ska följas upp bör du undersöka vilka indikatorer som är aktuella just nu. Se Miljömålsrådets webbplats: www.miljomal.nu.

Följande kan dock ses som Länsstyrelsens förslag till uppföljning av ovan redovisade åtgärder. Indikatorerna ingår inte i något fastställt uppföljningsprogram.

Andel av den värdefulla bebyggelsen som fått ett långsiktigt skydd i planer

Antal informationsinsatser/antal deltagare på möten/kurser om kultur- miljö, arkitektur och estetik (allmänheten)

Antal informationsinsatser/antal deltagare på möten/kurser om vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (fastighetsägare och byggföretag)

Andel av kommunens yta som är byggnadsinventerad

Antal detaljplaner eller områdesbestämmelser där gestaltungsfrågor har berörts

Antal planer där planförfattaren har arkitektkompetens eller motsvarande

Steg 5 Sammanfatta resultaten och gå vidare

I det femte steget sammanfattar du det kunskapsunderlag som nu finns om kulturmiljöaspekterna under God bebyggd miljö. Var särskilt noggrann med att peka ut de aspekter under drivkrafter och påverkan som du bedömer relevanta i just din kommun. Gör dock ingen prioritering här – vänta med detta till senare. Vad nästa steg blir beror på ditt arbete:

För dig som ska ta fram underlagsmaterial för ytterligare miljö-kvalitetsmål:

➡ Gå vidare till nästa separata vägledning

För dig som är färdig med underlagsmaterial och ska gå vidare med prioritering, mål- och åtgärdsformulering:

➡ Gå vidare till vägledningens Huvudbok, del C, steg V.

Steg 6 För dig som planerar måluppföljning...

På nationell och regional nivå finns ett antal indikatorer som är godkända för användning. Det finns dock för närvarande inga indikatorer som kan användas på *lokal nivå* för att följa upp mål som rör kulturmiljöaspekterna under God bebyggd miljö. Ett flertal nya indikatorer håller på att utvecklas men det tar tid att samla in de data som behövs. I dagsläget finns bara en föreslagen indikator för att följa upp drivkrafter på lokal nivå. Du bör följa utvecklingen på Miljömålsrådets webbplats, www.miljomal.nu. I vägledningens Huvudbok, steg XII, finns ytterligare allmän information om hur uppföljningen kan gå till på lokal nivå.

Faktaruta

Bebyggelse

Begreppet syftar på enskilda eller flera byggnader och det fysiska innehållet i dess omgivning som tillsammans utgör en bebyggelsemiljö. Även andra faktorer som är av stor betydelse för det byggda kulturarvet omfattas av målet, som exempelvis gatunät, tomt- och ägostrukturer, torg och platsbildningar, parker, trädgårdar, gator och broar.

Bevarandeprogram

Se kulturmiljöprogram.

Identifierad

För att kunna identifiera den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen i kommunen krävs inventeringar av bebyggelsen i kommunen. Med hjälp av inventeringarna kan sedan de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna eller bebyggelsemiljöerna i kommunen pekas ut och värderas. Särskilt värdefulla miljöer och viktigare delar av tätorter bör vara totalinventerade för att med säkerhet kunna identifiera deras värden. För att kunna bedöma bebyggelsens värden krävs en grundlig kulturhistorisk analys samt kunskap om liknande bebyggelse på andra platser.

Inventering

I inventeringar beskrivs befintliga byggnader eller bebyggelsemiljöer. Presentationen av bebyggelsen är ofta detaljerad med text och bild. Inventeringarna utgör i huvudsak en beskrivning av det byggda kulturarvet och dess värden, och innehåller sällan några riktlinjer för hur bebyggelsen bör underhållas och/eller säkerställas. För att kunna utgöra ett användbart material i planeringsprocessen måste inventeringarna innehålla en värdering av bebyggelsen. Inventeringarna kan utgöras av totalinventeringar, kategoriinventeringar eller selektiva inventeringar. De har i allmänhet en begränsad aktualitet. Är de någorlunda heltäckande och genomarbetade bör de dock kunna användas som grund för olika ställningstagande trots att värdebegreppet förändras.

Kulturhistoriskt värdefull

Kulturhistoriskt värdefull är ett begrepp som inte slutgiltigt kan fastställas. Samhällsförändringar, förändrade synsätt beträffande kulturmiljöer och tidsperspektiv kommer kontinuerligt att påverka vår uppfattning om vad

som är värdefullt när det gäller det byggda kulturarvet. Få byggnader kan dessutom anses vara värdelösa. Det handlar istället om vilka värden bebyggelsen har, vilket framgår av de generellt utformade varsamhetskraven i plan- och bygglagens 3 kap 10§. Enligt formuleringen av delmål 2 framgår att målet avser ett urval av bebyggelsen. Detta urval ska knytas till befintliga regelverk. På lokal nivå innebär det att den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen omfattar byggnader och bebyggelsemiljöer som avses i 3 kap 12 § i plan- och bygglagen, d.v.s. byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär. På nationell nivå avses bebyggelse av byggnadsminnesklass eller områden som är av riksintresse för kulturmiljövården.

Kulturmiljöprogram

Med kulturmiljöprogram avses ett dokument som utöver en presentation av värdefulla kulturmiljöer även innehåller någon form av strategier för hur kulturvärdena i kommunen ska tillvaratas och utvecklas. Kulturmiljöprogrammet ska tydliggöra kulturvärden i hela kommunen och däri ska särskilt värdefulla områden som avses i 3 kap 12 § i plan- och bygglagen vara identifierade. Materialet ska dessutom vara relevant, heltäckande och aktuellt. För att programmen ska få bred acceptans samt kunna användas i den dagliga verksamheten med plan- och bygglovsärenden i kommunen, krävs att de är väl förankrade inom berörda förvaltningar, bland politiska beslutsfattare samt hos allmänheten. De strategier som presenteras ska vara politiskt behandlade. Det kan ske genom att programmet är politiskt antaget eller att de ställningstaganden som presenteras i kulturmiljöprogrammet finns inarbetade i en aktuell översiktsplan.

Långsiktigt skyddad

Långsiktigt skyddad innebär i miljömålssammanhang att den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen är skyddad enligt något av de gällande regelverk som finns till hands. För att värna den mest omfattande delen av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen vilar det på kommunernas ansvar att genom plan- och bygglagen skydda bebyggelsen i detaljplaner och områdesbestämmelser. Med långsiktigt skyddad avses därmed byggnader som i planer meddelats rivningsförbud och/eller skyddsbestämmelser (i detaljplan enligt 5 kap 7§, första stycket 4 eller 6, eller i områdesbestämmelser enligt 5 kap 16§ 4 eller 5). Då rivningsförbud endast skyddar byggnaders stomme måste förbudet, för att verka som ett reellt skyddsinstrument, kompletteras med skydds- och/eller varsamhetsbestämmelser som reglerar vad som ska värnas vid förändringar.

Det finns även andra former av juridiskt skydd av bebyggelse som räknas som långsiktigt. Genom kulturminneslagens 3 kap kan länsstyrelserna besluta att synnerligen märkliga byggnader, eller byggnader som ingår i ett område av den karaktären, ska byggnadsminnesförklaras. Värdefulla byggnader i statlig ägo omfattas av förordningen om statliga byggnadsminnen, vilken regeringen fattar beslut om. Bebyggelsemiljöer kan också åtnjuta skydd i enlighet med 7 kap 9 § i miljöbalken genom att förklaras som kulturresevat. Hittills har endast ett begränsat antal kulturresevat inrättats i landet och skyddsformen kan i huvudsak anses omfatta värden i (kultur)landskapet.

Att säkerställa kulturvärden i planer genom skyddsbestämmelser eller rivningsförbud kan göra kommunerna ersättningsskyldiga om skada uppkommer för ägare eller innehavare av särskild rätt till fastigheten. Ersättning kan t.ex. utgå om den pågående användningen av byggnaden avsevärt försåras genom skyddsbestämmelsen. Risker att kommunerna ska bli ersättningsskyldiga är dock begränsad, då eventuell skada på aktuell byggnad måste vara av sådan omfattning för fastighetsägaren att den når upp till vissa kvalifikationsgränser. För byggnader som ålagts rivningsförbud kan kommuner bli ersättningsskyldiga endast i de fall då byggnaden ur fastighetsekonomiska aspekter varit lönsam att riva (s.k. saneringsmogen byggnad) eller om drifts- och underhållskostnaderna är påtagligt högre än normalt. Genom god framförhållning och ett strategiskt planarbete som bl.a. innebär att byggnader skyddas genom rivningsförbud medan de ännu är i ett gott skick, ska frågan om skadeståndsskyldighet inte behöva uppstå (se R14:14).

Miljonprogrammet

Det s.k. miljonprogrammet var en statlig satsning under 1960-talet med målsättning att bygga en miljon bostäder under en tioårsperiod med start 1965. Syftet med programmet var att komma till rätta med den då rådande bostadsbristen och de dåliga bostadsförhållandena. Miljonprogrammets bostadsområden förknippas ofta med storskaliga projekt. I realiteten utformades bostadsområdena med skiftande karaktärer.

Operation Kungsörn – Malmö – den halverade staden

Operation Kungsörn genomfördes i Malmö av fyra antikvarier och arkitekter under 2002-2003. Syftet med operationen var att bl.a. som stöd till miljömålsarbetet presentera en användbar och relativt enkel metod för att följa upp förändringar av den byggda miljön. Genom inventeringar inom ett antal referensområden i Malmö studerades vilka förändringar bebyggelsen genomgått med avseende på ett antal byggnadsdelar (sockel/sockelväning, fasad, tak, fönster, portar/dörrar samt balkonger). Byggnadsdelarna

poängsattes efter en skala från orört skick till helt utbytt/förvanskad byggnadsdel. Drygt 200 byggnader inventerades och undersökningen visade att nästan hälften av alla tidstypiska byggnadsdelar hade försvunnit. Denna metod ger en översiktlig bild av de förändringar det byggda kulturarvet genomgår och hur de kulturhistoriska och estetiska värdena tillvaratas i den kommunala planeringen samt av ägare och förvaltare. Metoden presenteras i rapporten Malmö – den halverade staden.

Överloppsbyggnad

Med överloppsbyggnad menas en byggnad som i samband med utvecklingen av det moderna jordbruket har mist sin funktion som t.ex. tobakslada, linbastu, mejeri, bränneri, malttorka, och smedja.

Miljökvalitetsmålet

Städer, tätorter och annan bebyggd miljö skall utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden skall tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar skall lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas.

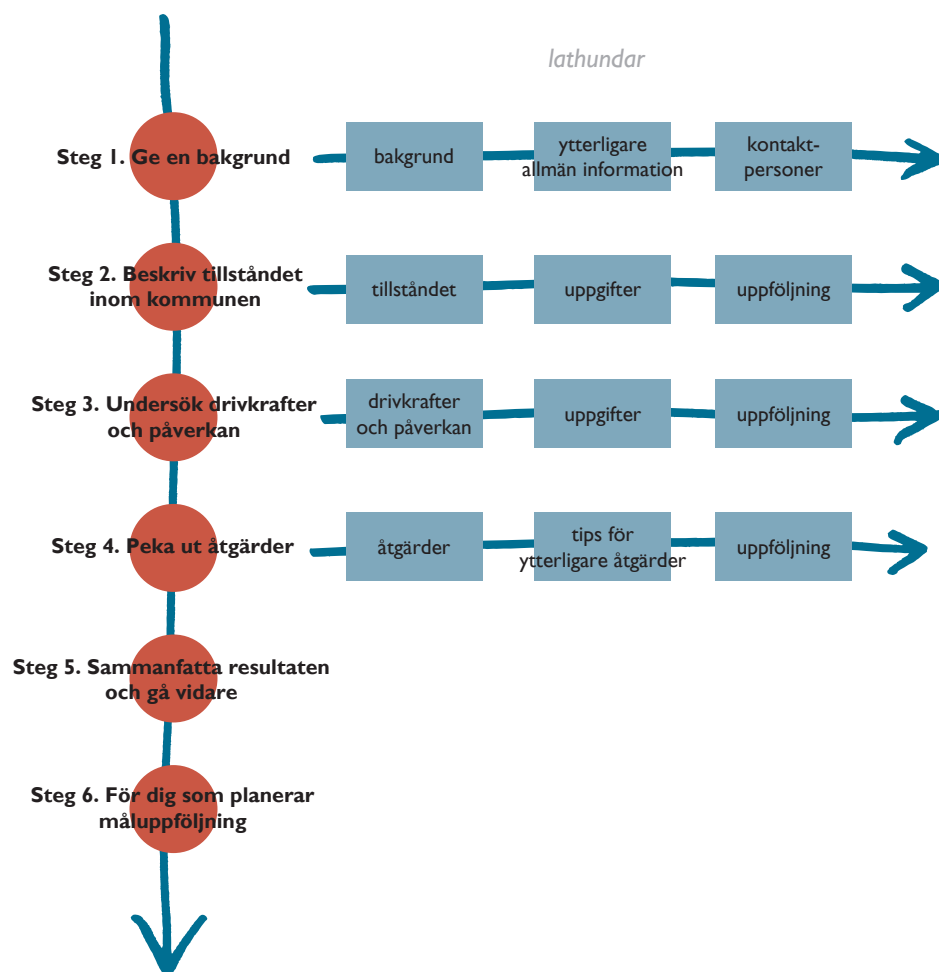
Delmål för Skåne

Det finns ett stort antal skånska delmål under God bebyggd miljö. I följande lista presenteras dock bara de mål som berör kulturmiljöaspekterna. De nationella och skånska miljömålen revideras successivt. Nya mål kan tillkomma medan andra mål stryks eller formuleras om. Kontrollera gärna om några av de skånska målen för God bebyggd miljö har ändrats, se www.skanesmiljomal.info.

Delmål 1b. Senast år 2010 skall fysisk planering grundas på program och strategier för hur kulturhistoriska och estetiska värden skall tas till vara och utvecklas.

Delmål 2. Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen skall senast år 2010 vara identifierad och ett program finnas för skydd av dess värden. Samtidigt skall minst 25 procent av den värdefulla bebyggelsen vara långsiktigt skyddad.

Figur. Förslag till arbetsmetod för kunskapsuppbyggnad och uppföljning. Från steg 1 till steg 6 inklusive lathund.

Följande rapport ger vägledning för Skånes kommuner i deras arbete med miljömålet God bebyggd miljö, kulturmiljöaspekterna. Rapporten syftar till att stödja de kommuner som vill bygga upp ett kunskapsunderlag som rör kulturmiljöfrågor. Rapporten kan också utnyttjas för att följa upp lokala mål för den bebyggda miljöns kulturhistoriska och estetiska värden. I första hand vänder sig rapporten till tjänstemän vid kommunens olika förvaltningar och bolag. Vägledningen innehåller bl.a. följande stöd:

- En konkret och pedagogisk *metod* som steg-för-steg beskriver hur ett planeringsunderlag kan tas fram och hur lokala mål kan följas upp.
- Förslag på *indikatorer* som kan användas för att följa upp lokala mål.
- Förslag på konkreta *åtgärder* för att skydda byggnader och bebyggelsemiljöer, förbättra planeringsunderlag och minska förvanskningen av bebyggelsen.
- En mängd *uppgifter och underlag*, såsom listor över byggnadsminnen, nulägesanalyser, fördjupande litteratur m.m.

Rapporten ingår som en del i projektet Vägledning för Skånes kommuner. Projektet består av tre delar: 1) en Huvudbok som introducerar idén med vägledningen och binder samman dessa olika delar, 2) ett antal separata vägledningar för olika miljökvaliteter, varav Vägledning för God bebyggd miljö - kulturmiljöaspekterna är en, samt 3) en webbplats med dataunderlag.